

“AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI TƏDRİSİ” JURNALINDA TƏRBİYƏ MƏSƏLƏLƏRİ HAQQINDA

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalının 1998-2020-ci illər arasında nəşr olunan saylarına diqqət etdikdə əvvəllər jurnaldə tərbiiyə məsələlərin diqqətdən kənarlaşdırıldığına şahidi oluruq. 2008-ci ilə kimi nəşr olunmuş jurnal məqalələrində bu məsələlərə nadir hallarda rast gəlikəsə, 2008-ci ildən nəşr olunan jurnal məqalələrində tərbiiyə məsələlərin gündəmə gətirilməsinin, artımının şahidi oluruq. Aşağıda tərbiiyə məsələlərin əks olunduğu məqalələrin təhlilini verməyə çalışacağıq.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında əks olunan tərbiiyə məsələlərinə 2000-ci ildə (№ 1) nəşr olunmuş bir məqalə ilə başlayırıq. Bu, İntizar Nəbiyevanın “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi” məqaləsidir. Məqalədə şagirdlərə aşılmalı olan vətənpərvərlik tərbiiyəsindən söz açılmışdır. Bu tərbiiyənin yaranmasında ədəbiyyat fənninin imkanları daha genişdir.

I.Nəbiyeva “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi” adlı məqaləsində X sinifdə tədris olunan “Nadir şah” əsərinin təmsilində şagirdlərə vətənpərvərlik tərbiiyəsinin aşılmasının nümunəsini təqdim etmişdir. Əvvəlcə şagirdlər Nadir şahın kim olduğunu barədə bildiklərini yada salır, tarix fənni ilə əlaqə yaradırlar. Əsərdə əvvəlcə xalqa zülm edən bir şahın dayısı Cavadın odu, alovlu vətənpərvərlik nitqinin təsirli dəyişdiyi şahidi oluruq. Burada məqsəd Nadir şahın hakimiyyətinin Azərbaycan üçün mövqeyini təbliğ etmək deyil. Vətənpərvərlik eşqi Azərbaycan üçün. Vətən üçün canından belə keçməyə hazır bir nəslin yetişməsinə təmin etməkdir. Həmin illərin astanasında Azərbaycan həm müstəqilliyini qazanmış, həm torpaqlarını itirmişdi. Torpaq itkisi ilə barışmaq olardı? Əlbəttə ki, xeyr. Şagirdlərimiz bu əsər əsasında həmin faciələri anmalı, müəllimin də yaratdığı situasiya ilə sinələrində döyünən ürək vətən eşqi ilə döyülməli idi. Nadir şahın vətən üçün mübarizə aparması şagirdlərdə də bir fikir yaradır: “İşğal altında olan torpaqlarımızı, əsarətdə olan xalqımızı xilas etməkdən, Vətənimizi qorumaqdan başqa yol yoxdur!”

Həmin tərbiiyənin nəticəsidir ki, Azərbaycan gənci 2020-ci ildə 44 günə işğal altında olan torpaqlarını azad etdi, düşmənin üstünə qorxmadan “bir qarış torpağına canım fəda” deyərək vətən eşqini, vətənpərvərlik tərbiiyəsinə sübut etdi. Həmin gənclərdə bu tərbiiyənin yaranması haradan qaynaqlanırdı? Sözsüz, vaxtilə parta arxasında oyləşib ədəbiyyat dərslərinin yaratdığı imkanlardan bəhrələnmək, müəllimin tərbiiyəsi söhbəti əsasında vətənpərvərlik tərbiiyəsi almaq belə bir gəncliyin yetişməsinə təmin etdi.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalında 2009-cu ildə (№ 4) Şəhrəbanı Allahverdiyevanın “H.Arifin “Analar” şeirinin tədrisi” məqaləsi çap olunmuşdur. Bu şeir V sinif ədəbiyyat dərslərində “Ana məhəbbəti, ana dünyası” başlığı altında verilmişdir. Bu şeirin tədrisində müəllim şagirdlərlə ana, ana zəhməti, ana əməyi, ana fədakarlığı haqqında söhbət aparır. Şagirdlərin gözlərində yaranan parlıt, onların içdən, səmimi duyğularını ifadə edən ana haqqında sözləri mənəvi və bədii tərbiiyənin yaranmasına səbəb olur. “Analar” şeirini oxuduqca müəllim məzmunu şagirdlərlə birgə açmağa çalışır. Şagirdlərdə bədii sözü duymaq bacarığı formalaşdıqca onlar həm də bədii tərbiiyəyə yiyələnilirlər.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalında 2012-ci ildə (№ 1) Nadir Qəribovun “Nizami Gəncəvinin lirikası əsasında şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsi işinin təşkili” məqaləsi nəşr olunmuşdur. Məqalədə N.Gəncəvinin söz xəzinəsinin tərbiiyəçilik imkanlarından bəhs olunmuşdur. N.Gəncəvi elə bir dühədir ki, yaradıcılığın hər bir misrası dərin mənası ilə seçilir. Bu irs şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Məqalədə şairin lirik yaradıcılığının tərbiiyə imkanlarından danışılmışdır.

N.Qəribov N.Gəncəvinin lirikasına həsr olunmuş dərstdə şagirdləri qruplara böldüyünü, şairin qəsidə və rübailərdən səssiz oxu təşkil etdiyini bildirir. Şagirdlərə tapşırırlar ki, şeirlərdən tərbiiyə xarakter daşıyan, insanı vüqarlı, əzəmətli, cəsarətli olmağa səsləyən, elm, bilik, ağıl, kamillik ideyaları təcəssüm etdirən, xeyirxəh əməllərə dəvət edən misraları seçin. Seçdikləri misraları həyatla əlaqələndirir, fikirlərini əsaslandırmağa çalışırlar. Bir sıra şagirdlər nəsrəçevirmədən istifadə edərək şeirin məzmunu bu şəkildə ifadə edirlər.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalının 2014-cü ildə nəşriyyatdan çıxmış 4-cü sayında Oqtay Abbasovun “Ədəbiyyat dərslərində aparılan tərbiiyəsi işlər” adlı məqaləsi çap olunmuşdur. O.Abbasov tərbiiyə ilə bağlı yazdığı digər yazılardan da görüldüyü kimi, təlimin şagirdlərdə bilik, bacarıq, vərdişlər yaratmasıyla birgə tərbiiyəsi məsələlərə də diqqətin lazım olduğunu bildirir. Tərbiiyəsi əhəmiyyəti, mənəvi zənginliyi olmayan bilik, bacarıq, vərdiş tarix boyu görüldüyü kimi təhlükəli hallara səbəb ola bilər. İnsan fəlakətinə, qırğına səbəb olan silahların kəşfinin əsası biliyə dayansa da, mənəvi əsasları yoxdur. Ümumiyyətlə, mənəvi dəyərlərə sahib olmayan, etik-əxlaqi tərbiiyə ilə zənginləşməyən, insanı dəyərlərə malik olmayan bir insanın əlində bilik, şəksiz, qorxulu, təhlükəli silahdır. Bunun kimi bir çox fəlakətlərin qarşısının alınması üçün məktəbdə təlimlə tərbiiyə vəhdətdə təşkil edilməlidir.

İnformasiya axımının məhdudiyətsiz, sürətlə yayıldığı, artdığı bir çağda tədrisin tərbiiyəsi imkanlarından istifadə etmək aktual problemdir. Təməllə əldə qoyulan tərbiiyənin inkişafı məktəbdə müəllimlərin vəzifəsi olmalıdır. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, fənlər içərisində ədəbiyyat fənninin tərbiiyəçilik imkanları daha genişdir. Bu fənnin hər mövzusu mənəvi dəyərdir, tərbiiyədir.

Təhsilin qarşısında duran məqsətlərdən ən başlıcası şəxsiyyət yetişdirməkdir. Burada ədəbiyyatın rolu danılmazdır. Bəşəri dəyərlər ifadə edən əsərlər, mənəvi dəyərləri özündə qoruyan obrazların təsir gücü, şagirdlərin həmin ideyaları öz etməsi tərbiiyənin inkişafında mühüm rol oynayır. N.Gəncəvinin hamının bərabər olduğu “Xoşbəxtlər ölkəsi”, nağıllardakı xeyrin şər üzərində qələbəsi arzu olunan cəmiyyəti ifadə etmişdir. Belə əsərlərin şagirdlər üzərində təsiri güclüdür.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalının 2019-cu ilin 2-ci sayında dərc olunan Şəfəq Bayramovanın “Mütaliə ən təsirli tərbiiyə vasitəsidir” adlı məqaləsi şagirdlərin mütaliyəyə cəlb edilməsi məsələlərindən bəhs edir. Mütaliə şagirdlərdə tərbiiyənin aşılmasında ən güclü vasitədir. Onlar mütaliə etdikcə daxili aləmi, mənəviyyəti zənginləşsək, etik, əxlaqi, mənəvi, bədii, əqli tərbiiyənin müxtəlif sferalarında özünü büruzə verəcəkdir. Məqalədə şagirdləri mütaliyəyə cəlb etməyin yollarından, mütaliənin şagird tərbiiyəsindəki rolu və təsirindən danışılmışdır.

Ş.Bayramova məqalədə qeyd etmişdir ki, mütaliə şagirdin dünyagörüşünü formalaşdırır, onun ətraf aləmi dərk etməsinə kömək edir. Mütaliyəyə həvəs kiçik yaşlardan, ibtidai siniflərdən yaranmağa başlayır. Bu zaman onlar kiçik həcmli nağıllar oxuyur, dinləyir. Bu onlara xoş ovqat bağlayır. Hətta bir nağılla bəzən kifayətlənirlər, həvəs onları “bir nağıl daha” deməyə məcbur edir. V sinifdən ədəbiyyat fənninin bu istiqamətdə imkanları daha geniş olur. Bu vaxt şagirdlərin ilk müəllimindən, ana qayğısi ilə yanaşan sinif müəllimindən ayrılmalı, bu ayrılığın yaratdığı psixoloji vəziyyəti nəzərə alaraq xalq yazıçısı Gülhüseyn Hüseynovun “Müəllimin arzusu” adlı əsərini oxunmasını təmin etmək məqsəduyğun seçim ola bilər. Şagirdlər sinifdən-sinəf keçdikcə yaşlarına uyğun mütaliə mənbəyi də çoxalır. Məqsəduyğun, sistemli iş aparılsa, şagirdlərdə mütaliə bir tələbatə dönəcəkdir. Şagirdlərin mütaliyəyə həvəs göstərməsində müəllimlərlə yanaşı valideynlər də məsuliyyət daşımalıdırlar. Müəllim həm şagirdlərlə, həm də valideynlərlə söhbət aparmalı, mütaliənin şagird mənəviyyatında önəmənən bəhs etməlidir. Müəllim mütaliyəyə həvəs yaratmaq üçün hər hansı seçdiyi bir əsər barədə şagirdlərdə motivasiya yaratmalıdır. Əsərin müəyyən hissəsi haqqında məlumat verməklə hadisənin necə davam edəcəyi barədə şagirdlərdə maraq oyada bilər. Məsələn, Çingiz Aytmatovun “Gün var əsrə bərabər” əsərindən Marqurta bağlı olan hadisələr, anasını, özünü, keçmişini unutması epizodları şagirdlərdə maraq oyadır ki, əsəri tam oxunsun.

Məqalələrin təhlilindən görüldüyü kimi, xüsusilə, ədəbiyyat fənninin şagirdlərin tərbiiyəsində əhatə dairəsi, imkanları genişdir. Onlarda vətənpərvərlik, əxlaqi, mənəvi, bədii, etik, əqli, əmək və s. tərbiiyənin inkişafını, formalaşmasını təmin etmək lazımdır və vacibdir. Bu gün cəmiyyətdə problem yaranan, təhlükəyə yol açan hadisələrin kökündə düzgün tərbiiyə aşılmasının vacibliyi bir daha önə çıxır. İnformasiya bolluğu müsbət və mənfi təsirləri ilə birgə həyatımıza daxil olur. Bu informasiyalara məhdudiyətin qoyulması bizdən asılı olmasa da, düzgün istiqamətləndirmək müəyyən qədər bizdən asılı ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov O. Ədəbiyyat dərslərində aparılan tərbiiyəsi işlər. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 4, Bakı 2014.
2. Allahverdiyeva Ş. H.Arifin “Analar” şeirinin tədrisi. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 4, Bakı 2009.
3. Bayramova Ş. Mütaliə ən təsirli tərbiiyə vasitəsidir. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 2, Bakı 2019.
4. Qəribov N. Nizami Gəncəvinin lirikası əsasında şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsi işinin təşkili. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 1, Bakı 2012.
5. Nəbiyeva I. “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 1, Bakı 2000.

Açar sözlər: tərbiiyə, vətənpərvərlik, mənəvi tərbiiyə, etik tərbiiyə, bədii tərbiiyə, mütaliə.

Ключевые слова: воспитание, патриотизм, нравственное воспитание, этическое образование.

Key words: upbringing, patriotism, moral education, ethical education, artistic education, reading.

XÜLASƏ

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında tərbiiyə məsələləri haqqında

Məqalədə “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında ədəbiyyat fənninin tərbiiyəsi imkanlarından bəhs edən məqalələr təhlilə cəlb edilmişdir. Ədəbiyyat fənninin şagirdlərdə yaratdığı vətənpərvərlik tərbiiyəsi milli ruhda yetişən gənc nəslin nəticəsidir. İnformasiya axını şəraitində şagirdlərin tərbiiyəsi ön planda olmalıdır, düzgün istiqamətləndirilməlidir. Təlimlə tərbiiyənin vəhdətdə tədrisi əsas vəzifələrdən biri olmalıdır. Bugünkü təhsilimizin də məqsədi hərtərəfli şəxsiyyət yetişdirməkdir. Pedaqoji prosesin prinsiplərindən biri də məhz təlimin tamlığıdır. Yəni təlim həm öyrədici, həm inkişafetdirici, həm də tərbiiyəçidir olmalıdır.

РЕЗЮМЕ

Вопросы образования в журнале «Обучение азербайджанскому языку и литературе»

В статье анализируются статьи об образовательных возможностях предмета литературы в журнале «Обучение азербайджанскому языку и литературе». Патриотическое воспитание школьников, создаваемое литературой, является результатом воспитания молодого поколения в национальном духе. В контексте информационного потока образование студентов должно быть во главу угла, им необходимо правильно направлять. Одной из главных задач должно быть совмещение обучения и воспитания. Цель нашего образования сегодня - воспитывать разностороннюю личность. Один из принципов педагогического процесса - полнота обучения. То есть обучение должно быть одновременно обучающим, развивающим и обучающим.

SUMMARY

On educational issues in the magazine "Teaching the Azerbaijani language and literature"

The article analyzes the articles in the journal "Teaching the Azerbaijani language and literature" about the educational opportunities of the subject of literature. The patriotic education created by the subject of literature in students is the result of the young generation growing up in the national spirit. In the conditions of information flow, the education of students should be in the forefront, they should be directed in the right direction. Teaching together with training and education should be one of the main tasks. The purpose of our education today is to cultivate a comprehensive personality. One of the principles of the pedagogical process is the completeness of training. That is, training should be both teaching, developing and educating.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova

Ühviyyə Kamil qızı Bəşirli¹

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ YARADICILIGINDA DOĞMA DİLƏ SEVGİ TƏRBİYESİ

Biz dünyanı dilimiz vasitəsilə dərk edirik, ünsiyyətimizi dilimizlə qururuq. Dilimiz qürur mənbəyimizdir. Dünyada 6 minə yaxın canlı dil var, ancaq bu dillərin heç də hamısı dövlət dili deyildir; Biz o xoşbəxt xalqlardanıq ki, dilimiz dövlət dilidir. Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət dili Azərbaycan dildir. Ona görə də, dilimizin qorunması və inkişafı dövlət siyasətimizin tərkib hissələrindən sayılır. Azərbaycan dilinin işləkliyinin və qorunmasının vacibliyi Respublika prezidentləri H.Əliyevin və İ.Əliyevin daim diqqət mərkəzində olmuş, bu bərdə bir neçə prezident sərəncamı imzalanmışdır. Məsələn 30 sentyabr 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili haqqında” qanunda deyilir: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan Konstitusiyasının 21-ci maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan dildir. Dövlət dilini bilmək hər bir Azərbaycan Respublikası vətəndaşının borcudur.

Dilimizin saflığı, qorunub saxlanması və inkişafında ziyahların, o cümlədən şair və yazıçıların müstəsna rolu vardır. İ.Həsənoğlu dan başlamış Q.Bürhanəddin, İ.Nəsimi, M.Füzuli, M.F.Axundov Ş.İ.Xətai, M.P.Vaqif, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, S.Vurğun, R.Cavid, M.Müşfiq və bir çox şairlərimiz, yazıçılarımız bu dildə dünya mədəniyyətinə gözəl əsərlər bəxş etmiş, öz fikir və düşüncələrini bu dillə ifadə etmişlər. Dilimizin gözəlliyi, zənginliyi haqqında hələ 1913-cü ildə A.Şaiq yazırdı: “...Əsrlərdən bəri ağızdan-ağıza keçmiş aşıqlarımızın oxuduğu yanlıq şeirlər, mahnılar, hekayələr, nağıllar heç bir millətdə görünməmiş, qiymətli bir xəzinə olduğunu iddia edərək, xəta deyil, zənn edirəm. Bu işə haqqəla həzrətlərinin bizə bəxş etdiyi qiymətsiz, ən böyük bir nemətdir. Belə bir lisan (dil-B.Ü) ulu və böyük bir qövmə veriləcəyində sübhəm yox” (Bul 243). Qloballaşan dünyamızda bir sıra dillər öz işləkliyini qoruyub saxlaya bilmədiyi halda, Azərbaycan dili görkəmli ziyalı və dövlət xadimlərimizin, ən başlıcası isə sadə xalqın əzmi və sevgisi ilə zamanın sınaqlarına sinə görə bilmiş, günü-gündən rəvnəqlənmişdir.

Tariximizin müxtəlif çağlarında dilimizə təkcə əcnəbilər tərəfindən deyil, öz dumaqarası “ziyalılarımız” tərəfindən də xər baxma, başqa dillərə həddindən artıq meyl etmə halları olmuşdur və olmaqdadır. İstər ərəb, istərsə də rus istilası dövründə bunu müşahidə edirik. Öz dilinə xər baxıb onu pis tonlu, rus, fransız dillərini isə yaxşı, yararlı adlandıran bu cür ziyahlara qarşı çıxan A.Səhhət bir şeirində yazırdı: Rus, fişəng ləhcəsi deyir “bon”dur, Türk dili sevməyir: monetondur. (Bul.233) Çox təəssüf ki, müstəqillik qazandıqımız son illərdə də bu tendensiya tam aradan qalxmamışdır. İndi də bəzi əcnəbi başlılar fürsət düşən kimi bu mənfi hala meyl edir, bununla özlərini guya xalqdan bir boy uca göstərmək məqsədini güdürülər. Ancaq unudurlar ki, özünə hörmət qoymayana özlərinə heç vaxt hörmət qoymur, dil sevgisi olmayanlardan vətən, millət sevgisi gözləmək absurd görünür. Dil sevgisi, dili öyrənmək ana laylasından, oxşamalarından başlanır. Deməli, dil də ana qədr müqəddəsdür, ona hörmətsizlik və biganəlik anaya hörmətsizlikdir.

Hələ gənə yaşlarından, yaradıcılığının ilk dövrlərindən dilimizin keşiyində durmağı, onu var qüvvəsi ilə təbliğ etməyi qarşısına məqsəd qoyan N.Həsənzadə dilə, dilçi alimlərə verilən qiyməti xalqa verilən dəyər kimi qəbul edirdi. 1979-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin bir qrup dilçi aliminə “Müasir Azərbaycan dili” dərsləyinə görə Respublika Dövlət mükafatının verilməsinə öz böyük uğuru kimi qəbul edən şair bu hadisəyə həsr etdiyi “Nəgmə” adlı şeirində yazırdı:

Dil xalqın verdiyi ən böyük əsər,
Onun qoynu isti, qanı təmizdi.
Adıca vurğular, ya işarələr,
Minillik mənəvi sərvətimizdi

Var olsun eşqimiz, məhəbbətiniz,
Sevinir yazdıqca əlimdə qələm.
Bir xalqın dilini tədqiq edən siz,
Necə xoşbəxtəm ki, Şairi mənəm (s.455)

Yeri gəlmişkən, bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, o vaxt dilçi alimlərə və şairə bu sevinci, uğuru yaşadan respublikamızın rəhbəri, ulu öndər H.Əliyev cənabları idi. Təbiidir ki, heç kəs əlavə dil öyrənməyən əleyhinə deyildir, çox dil bilmək insanın mədəniyyət və bilik göstəricisidir, lakin bu heç bir halda doğma dilə laqeydlilik fonunda həyata keçirilməməlidir. Bu cür münasibət xalqdan ayrılmaya, biganələşməyə və özgələşməyə səbəb olur.

Millətin və vətənin bütün varlığı ilə sevnən, N.Həsənzadə dilə qarşı ən kiçik bir laqeydliyi də bağışlaya bilmir, bu sahədə gördüyü hər bir səhv addıma, yanaşmaya qarşı öz etiraz səsinə ucaldır. Bəzi işbazların və dəbperəstlərin Bakı və onun ətraf bölgələrində, guya, müasirlik və dünyəvilik naminə öz şəxsi obyektlərinə əcnəbi adlar qoymasını, bu yolla özlərini reklam etməsini bəyənməyən şair bu hala qarşı çıxır, onu xalqa və onun dilinə hörmətsizlik və zərbə kimi qəbul edir:

Reklam fars dilində, alman dilində,
Mozambik dilində, yunan dilində,
Ana vətənimdə, ana dilində,
Pozuldu, mübtədan, xəbərin, şair! (s.265)

Halbuki, yuxarıda qeyd etdiyimiz sənədin II fəslində 7-ci maddəsində qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikası ərazisində bütün xidmət sahələrində, reklamlar və elanlarda dövlət dili işlənir...Zəruri hallarda reklamlar və elanlarda (ləvhələrdə, tablolarla, plakatlarla və sair) dövlət dili ilə yanaşı, digər dillər də istifadə oluna bilər. Lakin onların tutduğu sahədən böyük olmamalı və Azərbaycan dilindən yazıdan sonra gəlməlidir” (Bul.s.34)

Bəzi məktəblərdə rus və ingilis bölmələrində oxuyanların get-gedə çoxaldığının atıq dəb şəklini aldığını ürək ağrı ilə müşahidə edən şair bunu qəbul edə bilmir, dürən övladlarını rusca oxuduların indi ingiliscə meylini anormal sayan şair bu cür yanaşmaları milli heysiyyətsizlik kimi dəyərləndirir:

Təzə bir don biçir yenə əlimiz,
Bilmirəm, Avropa belə geyirmi?
Rusdan ingiliscə keçir dilimiz,
“Azadlıq” deyənlər kölə deyilmi? (s.59)

Azərbaycan dilini dövlətimizin və vətənimizin ən güclü atributlarından biri kimi hər yerdə təbliğ və təşviq edən N.Həsənzadə qürbətə olduğu müddətdə öz dili üçün danışır, bu dildə danışıqca, sanki, özünü vətəndə hiss edir. “Gəzməyə qürbət” adlı şeirin yazılmasına məhz bu hissələrin səbəb olduğu göz qabağındadır. Şair Dehliyə öz səfər yoldaşı həmyerlimizə üz tutaraq ondan rusca deyil, azərbaycanca danışmasını xahiş edir:

Doğma dilimizdə danış bir az da,
Hüsnün gözəlliyi bu yerdə olsun.
Bu həftə Muğan da, Kür də, Araz da,
Qoy burda bizimlə səfərdə olsun! (s.715)

İnsanın təbiəti, ruhu onun dilində də özünü asanlıqla birizə verə bilir. Dilimiz həddindən artıq zəngin mənə imkanlarına, intonasiya çalarlarına malik olduğundan bəzən heç bizim dilimizi bilməyənlər də səsimizin avazından, sözlərimizin kəsərindən və ya həlimliyindən nə dediyimizi başa düşürlər. “Yeddi yüz milyon və iki nəfər” adlı şeirin qayəsini Azərbaycan dilində söylənən bir şeirin hind dilində necə asan qavranıldığı təşkil edir. Şair bu hadisəni özünün deyil, dilimizin uğuru hesab edərək yazır:

Mən Vurğunun dilində
Qalxıb bir şeir dedim.
Mən bir az istehzalı,
Bir az qəzəbli, gülər.
Dediymi səsimdən
Yəqin başa düşdülər! (s.720)

N.Həsənzadənin dil sevgisi o qədər yüksəkdir ki, o hətta bu dillə əl açib dilənməyi də bu dillə və onun daşıyıcılarına rəva görür. bunu özünün və millətin ləyaqətinə sığışdırır. Bir qadının qəbiristanlığa ölü sahiblərinin qarşısına qaçaraq onlardan Azərbaycan dilində sədəqə istəməsi şairi həddən artıq ağrıdır. Səhə müvəkkilinin bu hadisəyə istehza və soyuqcanlı bir tərzdə yanaşması isə şairin dardının üstünə əlavə bir dərd qoyur. Cəmiyyətdəki biganəlik və etinasızlıq şairi dilə gətirir, dilənin digər dilimizdə səslənən yalvarışları şairi tənbədən çıxarıb, millət və dil təəssübü yeni bir şeirin yazılmasına səbəb olur:

O, dilənin, o yalvarır,
Babək fərman verən dildə,
Böyük Sabir asta-asta
Ağladıb-güldürən dildə.
Vurğun şeir yazan dildə
“Nənələrdən qalan dildə,
Anan layla çalan dildə,
Dövlət himni olan dildə! (s.254-55)

Sona üzünü imkanlı adamlara tutaraq şair dilənin özünə hörmət qoymasalar da, heç olmasa danışdığı dilə hörmət qoymalarını tələb edir:

Necə sığır qeyrətinə, cənab səhə müvəkkili?
Dil deyərsən – ana dili!
...Dilimizdə dilənilər,
Cənab millət elçiləri! (s.255)

Nəticə: Bu cür şeirlər və mısralar millət və dil qeyrətini çəkən N.Həsənzadənin yaradıcılığında kifayət qədərdir. Oxucu bu şeirlərlə tanış olduqca şairin böyük dil sevgisinə şərik çıxır, özünü tanıyır, sallaşır və durulur. doğma dilimizə məhəbbəti bir az da artırmış olur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Nəriman Həsənzadə. Pompeyin yürüşü. Bakı: “Azərbaycan: ensiklopediyası”, 1995
2. Nəriman Həsənzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004
3. Nəriman Həsənzadə. Poylu beşiyim monim. Bakı: 2007
4. Nəriman Həsənzadə. Nəriman. Bakı: 2009
5. Nəriman Həsənzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: 2010

Açar sözlər: doğma dil, ünsiyyət prosesi, dili sevmək və qorumaq, təbiiyyət prosesi

Ключевые слова: родной язык, коммуникативный процесс, любовь и защита языка, воспитательный процесс.

¹ ADPU-nun Ümumi pədaqogika kafedrasının doktorantı

Key words: native language, communicative process, love and protection of the language, educational process

Xülasə

Ana dili bizim üçün anamız qədər əzizdir. Ona görə də ana dilini sevmək və qorumaq hamımızın vəzifəsidir. Nəriman Həsənzadə öz yaradıcılığında həmişə ana dilinə sevgini təbliğ etmiş, dili insanlığın ən böyük dəyəri kimi qiymətləndirmişdir. Bəzilərinin öz doğma dilini bilməməsini və ya dilini sevməməsini öz xalqını bəyənməmək kimi tənqid etmişdir.

Doğma dilə məhəbbət tərbiyəsi aşılaman şeirlər Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında əsas qayədir.

Summary

Our mother tongue is as precious to us as our mother. Therefore, it is the duty of everyone to love and protect their mother tongue. Neriman Hesenzzade has always preached the love of the mother tongue in her works and regarded language as the greatest value of humanity. He criticized that some of them did not know or dislike their own language, describing it as not loving his people. Poems instilling love in the mother tongue form the basis of Neriman Hesenzzade's creativity.

Резюме

Родной язык для нас так же дороги, как и наша мать. Поэтому каждый долг - любить и защищать свой родной язык. В своем творчестве Нариман Гасанзаде всегда пропагандировал любовь к родному языку, считая язык величайшей ценностью человечества. Он критиковал некоторых за то, что они не знали или не любили свой родной язык, как неприязнь к своему народу. Стихи, прививающие любовь к родному языку, - главный рок в творчестве Наримана Гасанзаде.

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva